

BARROCO

OBRA: TORRE DO RELOXO DA CATEDRAL DE SANTIAGO (A BERENGUELA)

AUTOR: DOMINGO DE ANDRADE

ESTILO: Barroco Compostelán

CRONOLOXÍA: 1676-1680

COMITENTE: Cabido da Catedral

LOCALIZACIÓN: Santiago de Compostela

O BARROCO COMPOSTELÁN

As especiais condicións económicas e sociais de Galicia durante os SS.XVII-XVIII explican o auxe construtivo barroco: expansión agrícola, aumento de poboación, aumento das rendas percibidas pola fidalguía e o clero. Restáuranse os vellos edificios relixiosos ou son substituídos por outros maiores, así como pazos rurais e casonas urbanas. A arquitectura barroca galega está determinada pola sociedade galega na Idade Moderna, de xeito que son escasas as construcións públicas e civís, debido ao debilitamento da nobreza e á escasa importancia da burguesía. Polo contrario, a arquitectura relixiosa galega acadou unha enorme importancia debido á forza da Igrexa católica. Santiago de Compostela foi o centro artístico máis representativo ao ser o símbolo do poder eclesiástico, constituindo a catedral románica o corazón da cidade.

Entre os SS.XVII e XVIII desenvolveuse a configuración barroca de Compostela, apenas modificada nos anos posteriores. Así, a igrexa compostelá contratou os arquitectos máis destacados, que realizaron diferentes obras na antiga catedral medieval e na súa contorna, creando diferentes prazas, abrindo novas rúas, procurando xogar con diferentes puntos de vista e buscando efectos ópticos e teatrais. En Galicia non se levantaron prazas maiores barrocas, pechadas, como as de Salamanca ou a de Madrid, senón que se construíron prazas abertas, como a da Quintana ou a do Obradoiro. Outra das características das cidades barrocas galegas son os soportais, debido ao clima húmido. Nas rúas principais levántanse casas blasonadas e palacios urbáns, coas súas balconadas e gárgolas. Pero a gran obra foi a remodelación da catedral, que culminaría coa fachada do Obradoiro. Un dos principais arquitectos da época foi Domingo de Andrade, creador dunha escola barroca en Galicia, que se encargou da Torre do Reloxo.

Compostela emprenderá enormes obras de remodelación, co poder económico e político da cidade en mans da Igrexa: arcebispo e cabido catedralicio coinciden en promover o engrandecemento artístico da catedral, nun momento de decadencia das peregrinacións. Santiago reunirá un núcleo de artistas de gran calidade e preparación que encherán a cidade de numerosas obras, modelo de estilo barroco. As finalidades que se buscan co patrocinio das obras en Santiago son: a promoción do culto xacobeo, a reafirmación do padroado (voto de Santiago), e o intento de recuperar a importancia que Santiago tivera

como santuario de peregrinación no contexto europeo. O ambicioso plan de renovación ponse en marcha a mediados do S.XVII grazas a un dos membros do cabido catedralicio: o cóengo don Xosé de Vega e Verdugo, incluíndo tamén as obras encamiñadas a renovar o espazo da capela maior, coa construción dun baldaquino inspirado no de San Pedro do Vaticano, e a dotar ao exterior do edificio dun aspecto máis acorde cos novos tempos.

A partir dese momento, a fábrica catedralicia convértese en centro de experimentación e escola de formación de artífices galegos. Todos os artistas importantes que hai daquela en Compostela van estar ligados nalgún momento a estas obras e os mestres galegos formados nelas van ser os que tomen a dirección e lle infundan singularidade propia ao estilo. As características xerais desta renovación xeral da cidade son: emprego do granito gris da zona (solemnidade); edificios de grandes dimensións; influencia do modelo do Escorial (austeridade, pináculos de remate); preferencia polas fachadas telón integradas entre outros edificios; movemento e curva, moderados; integración do espazo urbano, con novas prazas dentro dunha cidade medieval; busca dos efectos teatrais da luz, polo xogo de vans, muros e sombras; ornamentación baseada na propia arquitectura -molduras, grandes volutas, entaboamentos-.

ANÁLISE E COMENTARIO

Sobre o baseamento medieval existente, Andrade levanta a Torre do Reloxo, composta por corpos prismáticos superpostos en orde decrecente á maneira italiana, con templetes circulares e balaustres para resolver o paso dun corpo a outro, e rematada cunha cúpula de liñas movidas. A pericia do arquitecto converte a torre en nexo entre a zona da Quintana e Praterías, e en fito que atrae a mirada dos peóns desde lonxe cara ao templo do Apóstolo. Ademais introduce un tipo de ornamentación de froitas e vexetais, propia do traballo de madeira, que no granito adquire unha consistencia plástica diferente, mesturada con motivos xacobeos e trofeos militares. Trátase dunha verdadeira obra de orfebrería feita en granito cunha gran riqueza decorativa e sensación de movemento. Podémola dividir en tres corpos:

1. No primeiro corpo (correspóndese coa antiga torre do S.XIV), ábrese un balcón cun van e un arco de medio punto cun escudo no centro sostido por anxos, un entaboamento moi decorado e con casetóns máis unha balaustrada. Está percorrido por unha serie de pilastras que fan a torre máis esbelta, cunha inspiración sacada dos minaretes musulmáns como a Xiralda de Sevilla ou dos *campaniles* italianos.
2. O segundo corpo é de planta rectangular decrecente respecto do anterior corpo, cun templete octogonal en cada esquina, con oito vans entre pilastras e decoración vexetal, rematando nunha cupuliña con pináculos e un reloxo de esfera calada con decoración vexetal e de volutas. Tamén ábreanse vans con acios nas xambas sostido por arco de medio punto e con pilastras compostas máis unha balaustrada.
3. No terceiro corpo de planta octogonal ten catro templetes calados nas esquinas, vans sostidos por arcos de medio punto con anxos nas claves, unha balaustrada octogonal e unha cúpula con ornamentación vexetal rematada nunha lanterna con oito vans, un pináculo e unha cruz.

O estilo destas obras terá un carácter peculiar que ven dado, en parte, pola adaptación dos presupostos do Barroco a un material duro como o granito, pero tamén pola importancia das obras que se desenvolverán aquí. Así xorde o termo Barroco Compostelán para referirse ás particularidades propias das edificacións que se fan nese momento en Santiago que recollen as características xa mencionadas: emprego do granito (**Barroco de placas**), edificios de grandes dimensións, movementos e curvas pero moderadas, integración do espazo urbano, efectos de luz (claroscuro), grandes volutas, entaboamentos ou frontóns partidos, decoración característica (escudos, acios de froitas...).

Estas fórmulas barrocas arraigarán con forza na arte popular e seguirán vixentes en Galicia cando o Barroco pase de moda e os novos gustos recuperen as fórmulas clásicas ditadas pola Academia, como xa pasara aquí antes co Románico. Barroco e Románico foron os estilos máis cultivados e arraigados na comunidade galega. Andrade levantou un corpo octogonal sobre un prisma cúbico, creando un tipo arquitectónico de campanario que sería moi copiado en multitude de igrexas rurais barrocas galegas.